

BOQONNAA SAGAL AADA QUSANNA

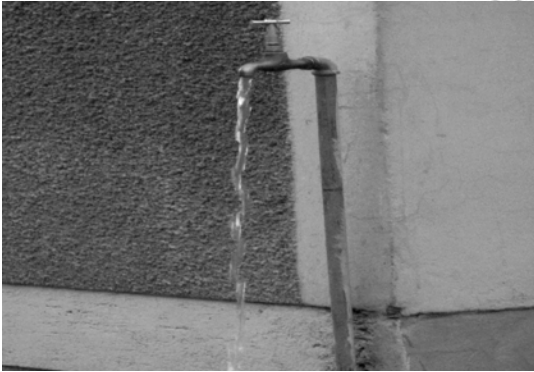
Kaayyoo Boqonnichaa:

Barnoota boqonnaa kan barattee yammuu xumurtu

- Maalummaa qusannoo ni hubatta.
- Aadaa qusannoo gabbisuun maaliif akka barbaachisu ni beekta.

9.1 Qusannaa

9.1.1 Maalummaa Qusannaa

Fakkii 9.1. Qabeenyatti haala malee fayyadamuun qusannaa faallessa

• **Suuraan lamaan ergaa maalii dabarsu?**

Qusannaa jechuun galii argannu irraa hanga nu barbaachisu fayyadamnee kan murtaa'e immoo faayidaa fuulduraaf akka ta'utti kaa'uu jechuudha. Kunis, qusannaan baasii hin barbaachisne irraa of qusachuu agarsiisa. Qusannaa har'a rakkachaa boriif yaa-duu miti. Qusannaan bifa gara biraas qaba. Meeshaaleen itti fayyadamnu akka hin miidhamneef haala gaariin qabani yeroo dheeraaf faayida akka kennan godhuu jechuudha. Fakkeenyaaf, kitaabileen barnootaa haala gaariin fayyadamnee qulqullinaan yoo qabne, kutaa itti barannu, barcumaa fi minjaalota miidhaan akka irra hin geenye of eeggannoon qabuu fi fayyadamuutu nurraa eegama.

Hangi qusannaa akkaataa humna qabeenyaa namootaatiin murtaa'a. Fakkeenyaaf, namni kophee qulqulleessu tokko buusii yoo buuse torbanitti wanti irraa eegamu qarshii kudhan qofaa ta'uu danda'a. Karaa biraa immoo namni konkolaataa qabu tokko torbanitti qarshii dhibba tokko kaa'uu danda'a. Hangi qusannaa galii argannu waliin kan wal qabatedha.

Gilgaala I**Gaaffiilee armaan gadii deebisaa.**

1. Qusannaa jechuun maal jechuu dha.
2. Qarshiin kuusame maal maaliif akka fayyadu namoota naannoo keessan jiran ykn maatii keessan gaafachuun ijoolllee kutaa keessaniitiif ibsaa.
3. Barataa tokkoo fi qonnaan bulaa tokko fakkeenya godhachuun lamaan isaanii akkamiin qusachuu akka danda'anu tarreessaa.

9.1.2. Kaayyoolee Qusannoo**9.1.2.1 Hirkattummaa Irraa Bilisa Ta'uu**

- ***Hirkaattummaa yammuu jedhamu dhageessee beektaa? Maal jechuu sitti fakkaata?***

Obbo Saamu'eelii fi Aadde Burtukaan

Obbo Saamu'eel Saddeebon kan dhalate kibba Itoopihyaa magaalaa Arakkaatti. Ijoollummaa isaatti balaa mudhii isaa irra gaheen qaama miidhamaa ta'eera. Haata'u malee, maatiin isaa mana barumsaa galchaniis barsiisaniiru. Umuriin isaa waggaa kudhaan gaafa darbu maatii isaa gargaaruuf yeroo boqonnaa isaa qopheesse qulqulleessuu eegale. Achii ka'ee hojii daldala xixiqqoo irratti bobba'e.

Umuriin isaa waggaa digdama gaafa darbu aadde Burtukaan wajjin wal fuudhanii ijoolllee lama godhtan. Yeroo tokko Obbo Saamu'eel kan hojjechaa ture daldalli seeraan alaa kisaaraa irraan waan gaheef hiyyummaa keessatti kufan.

Yeroo kana Obbo Saamu'eelii fi haati manaa isaa aadde Burtukaan qubeelaa isaanii gurguraniis ammas daldala muuzaa irratti boba'an. Obbo Saamu'eel muuzaa saanduuga tokko bitaa deebisee osoo gurguruu suuta suuta lakkoofsa sanduuga muuzaa gurguramuu dabalaa adeeme.

Obbo Saamu'eelii fi aadde Burtukaan hanga jireenyi isaanii dandeessiseen ijoolllee isaanii mana barumsaa gaariitti barsiisu. Mana jireenyaa fooyya'aa kir-effatanii jiraatu. Kana malees, galii hojii hojjetan irraa argataniin baasii barbaachisaadhaaf erga itti fayyadamanii booda isa kaan immoo ni kuusu

Fakkii 9.2. Obbo Saamu'eelii fi maatii isaanii

Hiyyummaa hojiitiin kan mo'atan Obbo Saamulii fi aadde Burtukaan waa'ee gara fulduraa yammuu yaadan, waggaa ittaanuu jalqabee aadde Burtukaan gara mana barumsaa akka deemu karoofataniiru. Daldala isaaniis caalaatti babal'isuuf tattaafataa jiru (Burqaa, Gaazexaa Xoomaar, Waxabajjii 1996, fuula 10 irraa jijjiramee fudhatame)

Gilgaala 2

Dubbisa armaan olii bu'uureffachuun gaaffiilee armaan gadii deebisaa

1. Qusannoon hirkattummaa jalaa bilisa nama baasa yaada jedhu bu'uureffachuun jireenya Obbo Saamu'eelii fi haadha manaa isaa aadde Burtukaan irraa maal barattani?
2. Seenaa namoota waan xinnoo irraa ka'anii dureessa ta'anii barbaaduun seenaa isaanii gabaabinaan barreesaatii kutaa keessatti dubbisaa.
3. Seenaa argattan kutaa keessatti eega dhiyeessitanii booda yaada keessan qabattanii seenaa namoonni biroon dhiyeessan kan keessan irraa maaliin akka adda ba'an barreeffamaan barsiisaa keessaniif dhiyeessaa.

Qusannaan of danda'uu dadhabnee namoota biroo irratti akka hin hirkanne nu gargaara. Hanga dandettii ofii jiraachaa qusannaatti fayyadamnee jireenya gara fuul duraaf yoo

yaanne malee of dandeenyee jiraachuu waan dadhabnuuf hirkatoota taana. Jiraachuus immoo ni dadhabna ta'a. kanaafuu, sadarkaa jireenyaa gadaanaa irra yoo jiraannellee hanga dandettii keenyaa qusachuu baruu qabna.

9.1.2.2 Rakkoo Nama Quunnamuu Danda'u Dandamachuu

Fakkii 9.3. Mucaa ko maaliin yaalchisaa?

Fakkii 9.4. Maallaqa qusannen maal haa binnu?

- **Fakkiwwan armaan olii irraa maal akka hubattan ibsaa.**

“Ol Kaa’an Malee ol Kaatanii Hi Fuudhatan”

Aadde Hiruutii fi Obbo Mulaatuun ijoollee isaanii waliin mata duree marii guddaa qabatani walgahii galgala

tokkoo godhanii turan. Obbo Mulaatuu fi Aadde Hiruut ogummaa barsiisummaa irraa gaafa soorama bahan ijoolleen isaanii keessumaayyuu kannaan kolleejjii baratan Daani’eelii fi Bileen sodaa guddaa irratti kufanii turan. Sababni sodaa isaanii maatiin isaanii soorama yoo bahan galiin ji’aan argatanu waan hir’atuuf barumsa isaanii irratti rakkoo kan uumu waan itti fakkaateef. Kana malees barumsa isaanii osoo hin xumurin, “Karaa qarshii itti argattan barbaadaa” waan jedhaman itti fakkaatee yeroo baay’ee waliin mariyachuun dabarsan.

Obbo Mulaatuu fi Aadde Hiruut garuu, sodaa ijoollee isaanii waan hubataniif yeroon marii godhan amma ta’uu isa murteessan. Lamaan isaaniyyuu waan guddaa bara baayy’eedhaaf kaa’an ijoollee isaaniitiif ibsuudhaa fi muuxannoo jireenya mana isaanii akkuma turetti akka itti fufu itti himuu akka qaban walii galan.

Guyyaa Dilbataa tokko galgala mis-eensonni maatiichaa walitti qabaman. Mata duree marii gaafa sanii kan beekan abbaa manaa fi haadha manaa qofa ture. Obbo Mulaatuu fi aadde Hiruut dabtara qusannaa baankii adda

addaa lama qabatani dhiyaatan. Qarshii qusatame kun gali isaanii irraa baasii barbaachisu eega baasanii booda guyyaa rakkootiif jecha kan kaa’ani dha. Kanas ijoollee isaaniitti himan “Kan barbaaddan mara yamm-uu nu gaafattan osoo isinii hin guutiin kan turreef namni akka umna isaatti akka jiraatu isin barsiisuuf, nuyi soorama yammuu baanu rakkoo irratti akka isin hin kufneef yaadneeti. Amma hundumti keenya osoo hin rakkatin akkuma kanaan duraatti jireenya keenya itti fufna. Soorama irra waan jirruuf miindaan nuti argannu isa duraa irraa kan hir’ate ta’uu isaa hundumti keenya hubachuu qabna. Haata’u malee qarshii qabnu irraa qusannee kan keenye amma kana nu fayyada. Isinis barumsa keessan xum-urtanii yeroo of dandeessan yaaddoo rakkinaa jalaa bilisa taana.” Daani’eelii fi Bileen ija keessa wal ilaalaa ka’anii maatiiwwan isaanii haammatanii dhungatan. Obbolaa isaanii warra xixiqqoof faayidaa qusannaa akka barsiisan waa-daa galanii guyyicha guyyaa gamm-achuu godhanii dhiisifatan.

Gilgaala 3

Gaaffiilee armaan gadii deebisaa

- 1. Bileenii fi Daani’eel kana booda maal kan godhan isinitti fakkaata?**
- 2. Maatiin lamaan kana booda waa’ee qusannaa yaaduu qabumoo hin qabanu? Gareedhaan kutaa keessatti mariyadhaa.**

Qusannaan rakkoo osoo hin yaadin nama quunnamuu danda’u danda-machuuf qarshii ykn qabeenya of eeggannoodhaaf kaa’uu jechuu ta’uu dubbisa dura dhiyaate irraa hubattaniittu. Mudannoowwan itti hin yaadamin kunneen dhukkubaa fi balaa tasaa ta’uu danda’u. Nama tokko irratti mudannoon akkasii yammuu uumamu baasiin yaalsisuu oolu qarshii duraan kuusame irraati.

Barbaachisummaan qusannaa yeroo rakkoo qofaaf miti. Namoonni hundi kaayyoolee jireenya isaanii fuul duraa fiixaan baaafachuu fedhan ni qabaatu. Fkf, barumsa barachuuf, leenjii argachuuf, ijoollee ofii haalaan barsiisuuf, cidha, guyyaa dhalootaa, eebba barnootaa qopheessuu fi k.k.f. kan ta’u qarshii ykn qabeenya barbaachisa. Garuu kaayyooleen dhuunfaa fi garee eeraman kunneen yoo humnaa oli ta’anii hafuu kan danda’an dha. Fakkeenyaaf, guyyaa dhalootaa maati ofii waliin yaadannoodhaan dabarsuun ni danda’ama.

Cidha fuudhaa fi heerumaaf qarshiin yoo hin jirre sirna isaa qofa raawwatanii cidhicha kabajuun ni danda’ama. Dhukkubni fi balaan garuu nama kamiyyuu irra ga’uu kan danda’anu waan ta’eef, yeroo mara qophii ta’anii argamuun nama irraa eegama. Kana waan ta’eef karaa kamiiniyyuu yoo ta’e aadaa qusannoo gab-bisuun barbaachisaa dha.

Gilgaala 4

Gaaffiilee armaan gadii deebisaa

1. Namoonni galii qaban irraa baasii guyyaa qusachuun kaa’uun maaliif isaan gargaara?
2. Maatii keessan keessaa ayyaanonni kabajamanii fi qophiiwwan godhaman waggaa keessatti al meeqa raawwatu? Deebiisaa maatii keessan gaafadhaatii hubadhaa.
3. Gaaffii lakkoofsa lammaffaaf deebii argattaniif baasiwwan bahan hangam akka ta’an galmeessuudhaan marii kutaa keessaatiif dhiyeessaa

9.2. Karoora fi Dandeettii Ofiitiin Qajeelfamuu

9.2.1. Maalummaa Karoora fi Dandeettii Ofiitiin Qajeelfamuu

“Akka abaluun sirbaan qolee nama jallisa.”

- ***Jecha kana irraa waan hubattan? ibsaa.***

Cidha Gaa’elaa

Obbo Faasil Taariknehi abbaa ijoollee jahaa ti. Bakkii jireenya isaanis ganda xiqqoo Finfinnee irraa kiilomeetira saddeettama fagaattee argamtu keessa dha. Torban kana keessa lola guddaa mucaa isaanii waliin ta’eef sababni kan uumame waggaa har’aa ti. Yunivie-

rsiitiidhaa kan ebbifamee fi Finfinnee kan jiraatu mucaan isaanii Daawiit hojii eega qabatee waggaa sadii ta'eera.

Haata'u malee isaa wajjin fedhii fi kaayyoo walfakkaatu kan qabdu Sosinnaa waliin fuudha kan raawwate ji'a Caamsaa darbe keessa dha. Jarri lamaan kaayyoo isaanii kunneen maatii isaaniitti yammuu himan cidha ga'eela isaanii irratti mormii hedduun isaan mudate. Haata'u malee guyyaa cidha isaanii firoonnii fi hiriyoanni isaanii qofti bakka itti argamanitti kabajuuf murteessanii qophiin isaan xumuranii akka karoora isaaniittis gaa'ela isaanii raawwatan.

Obbo Faasil garuu mucaan isaanii angafti gaa'ela isaa raawwachuuf cidha ho'aa waan hin qopheessineef mufataniiru. Haata'u malee of danda'ee waan jiraatuuf dirqisiisuunii waan hin dandeenyeef callisan. Karaa isaanii garuu gaa'ila mucaa isaanii sababeeffachuun firoota isaanii fi hiriyoota isaaniif hafeerraa qopheessuuf murteessanii jiru.. Yeroo kanas baasii cidhaaf qarshii akka isaan gargaaru waan isa gaafataniif ilmi isaani Daawiti kana gochuu akka hin dadeenye ibsee fi yaada isaanii akka hin fudhanne dhiifama waliin itti hime. Gochi kun obbo Faasiliif badii lammaffaa ta'e. Kanaa booda waan ilmi isaanii jedhe dhiisuudhaan cidhichaaf hidhatanii ka'an.

Nama ollaa isaanii jiru irraa qarshii liqeffatan Kunis waan ga'u isaanitti hin fakkaanne. Qarshii qabaa afoosha naannoo isaanii kan ta'an obbo Badiruu irraa immoo akkuma ta'an ta'anii ji'a lama gidduutti kan deebi'u qarshii dabalataa liqeffatan. Midhaan ji'a gannaa ittii ba'uu fi saanyiidhaaf taa'e irraa kuntaala afur baasanii itti fayyaddaman.

Fakkii 9.5 Afeerraa humnaa olii qusannaa miidha

Qophii isaan xumuramni ji'a Adooleessaatti cida ho'aa qopheessanii Finfinneedhaa mucaa isaanii waaman. Mucaa isaanii ittiin boonan yoo barbaade keessummoota hanga namoota shantamaa qabatee akka dhufu itti dhaaman. Gama isaaniitiin immoo namoota waggaa dheeraa waliin turan, gaariis ta'e rakkoo kanneen waliin dabarsan waamaniiru. Daawiit gocha abbaan isaa raawwatan kun isa yaaddeesera. Osoo qabeenya hin qisaa sessiin ,liqii keessas osoo hin seeniin akka cida qopheessan yoo itti himes, gaa'ila mucaa isaanii isa angafa miidhagsuu caalaa waan biroo haw-

wan akka hin qabne ibsanii dseebii kennaniif. Kabajaa fi miidhagini cidaa humnaa ol ta'e maal fayyada? Kan jedhu Daawwt yaada abbaa isaa jijjiiruu hin dandeenye. Haata'u malee, al tokko baasii baasanii waan qopha'aniif yoo inni hin deemiin hafe gadda abbaa isaatti dhaga'amu yaaduun waayiloota isaa jaha qabatee haf-eerraa irratti argame.

Abbaan isaas nama xiqqaa qabatee dhufuu isaatti baay'ee gaddan. Daawitii fi haati manaa isaa Soosinnaa waggaa haaraatti waan karoofatan qabu ture. Kanaaf, hanga humna ofiitti jiraachuun barbaachisaa ta'uu isaa fi dursa mana isaanii dhaabuu akka qaban walii galaniiru Haata'u malee, gochi Daawitii fi abbaa isaa walsimuu waan dhabeef walitti bu'iinsaaf isaan saaxileera Waggaa haaraatti ijoollee obbolaa isaatiif kaffaltii mana barumsaa, baasii cidha isaanii fi kan sanyii itti bitan akka kennuuf waan gaafataniif inni immoo kana raawwachuu waan hindandeenyeef gochi kun lola isaaniif ka'umsa guddaa ture.

Gilgaala 5

**Dubbisa armaan olii irratti hundaa' -
uudhaan gaaffiilee armaan gadii
deebisaa.**

1. **Obbo Faasil baasii cidha mucaa isaaniif qopheessaneessaa argatan?**
2. **Daawwit gocha abbaa isaatti kan hin gammadneef maaliifi?**
3. **Obbo Faasil akka dandeettii isaaniitti yaaduu kan isaan dhowwe maali dha?**

Sadarkaan qabeenyaa fi jireenya namootaa adda adda waan ta'eef namni akka dandeettii isaatti jiraachuu qaba. Akka dandeettiitti jiraachuu jechuun namni tokko sadarkaa jireenya isaatti ykn hanga qabeenya qabuutti raawwachuu kan hin dandeenye raawwachuu irraa of qusachuu jechuudha. Namoonni akka dandeettii isaaniitti yoo hin jiranne rakkoo keessatti kufu. Kana waan ta'eef rakkoon akkasii nama kamiyyuu irra akka hin geenyeeff karooraa fi hanga dandeetti ofiitti jiraachuun nama irraa eegama.

Aadaa qusannaa yoo qabaanne garuu dandeetti keenya ilaaltee baasii keenyas akkuma dandeettii keenyaatti baasna. Aadaa qusannaa yoo qabaanne jireenya keenya kan gaggeessinuu fi baasiis kan baasnu namoota biroo waliin dorgomuudhaan osoo hin ta'in akka humna keenyaatti ta'a. Akka humna keenyaatti yammuu jiraannu har'a jiraannee bor akka hin rakkanne nu gargaara. Iccitiin akka dandeetti ofiitti jiraachuu immoo karooraan geggeeffamuu dha. Karoorri kaayyoo barbaadame galmaan gahuuf gargaara.

Hojii Garee

Karoorra hojii torbanii baafadhaatii barsiisaa keessaniif barreeffamaan dhiyeessaa. Qajeelfama barsiisaan keessan isiniif kennu irratti hundaa'uun karoorra keessan irratti mariyadhaa.

Hiruutii fi Hiriyaan Ishee Abbabaa

Hiruut fi hiriyaan ishee Abbabaan kutaa tokkotti baratu. Dhuma wagg-aatti mana barumsaa keessatti guyyaan maatii ni kabajama. Ayyaana kanaaf barattoonni mana barumsaa isaanii qophii akka godhan gaafatamaniiru. Gaaffiin kana barattoonni akka ilaalaniif gabatee beeksisaa irratti maxxansameera. Abbabaan beeksisicha argee gara hiriyoota isaa deeme. Haata'u malee waa'ee kanaa tokkoon isaaniiyuu kaasanii hin mariyanne.

Hiruut immoo beeksisicha dubbistee waan hubatte irratti yaadaa gara mana ishee deemte. Guyyaan maatii kan kabajamu ji'a tokko booda guyyaa Dilbaltaa ti. Hiruut qophii hogbarruu irratti dorgoomuu barbaaddetti. Torban ayyaanni maatii kabajamutti qormaata walakkaa seemisteraatu kennama. Yeroo hunda guyyaa Sanbataa mana akkayyaa ishee deemtee gaafatti ture. Kanaafuu, yeroo ishee sirriitti karorfachuu ishee barbaachisa.

Walaloo barreessuuf yeroo ishee barbaachisa. Kanaafuu, kan dargaggonni fi ga'eessonni barreessan dubbisuu qabdi. Kana waan ta'eef Sanbata ittaanu mana akkayyaa ishee gaafa deemtu eessumni ishee kitaaba akka barbaaduuf gaafattiini. Mana kitaabaa galtee gaazexaa jiru dubbisuuf yaaddetti. Kanaafis dursitee mana barumsaa gahuu fi boodatti haftee

bahuu qabdi. Yaada ishee kana maatii isheetiif ibsite. Isaanis ni jajjabee-ssaniin .

Yeroo ishee sirriitti akka fayyadamtu waan beekaniif isa Abbabaan sababa malee mana barumsaa deemti jedhee itti hime hin fudhanne. Hiruut barumsaa fi sochiiwwan kanaa wajjin walqabatan Abbabaa irra akka isheen caaltu ni beeku. Kanaafis waggaa lamaan kan ishee angafu Abbabaan yeroo lama qorumsa kufee sadarkaa kutaatti caaluu isheetii. Abbaan ishee yaaddan gudguddoo kitaabilee dubbiftu irraa yaada argattu kan itti qabattu yaadannoo addaa akka ishee barbaachisuu fi kanas akka guutanuuf itti himaniiru.

Gilgaala 6

Gaaffiilee armaan gadii deebisaa

1. Hiruut karoora baasuun kan ishee barbaachiseef maaliif? Gochaalee akkam akkamiitu ishee irraa eegamu?
2. Abbabaan ergaa boordii beeksisaa mana barumsaa irratti maxxansameef xiyyeffannoo kennuu dhiisuun isaa maal anarsiisa?

Karoorri gochaalee dursa raawwatamuu qaban dursuuf, qarshii immoo wantoota barbaachisaa ta'aniif haalaan oolchuu kan nu dandeessisu dha. Karoorri itti fayyadama yeroos ta'ee baasii qarshiin dursi kennamuu fi

kan hin kennmne addaan baasuuf gargaara. Karooraan jiraachuun rakkoo ykn dhiphina keessaa bahuuf murteessaa dha.

Gilgaala 7

Gaaffiilee armaan gadii irratti mariyadhaa.

1. Karoora jechuun maal jechuu akka ta'e kutaa keessatti barsiisaa keessanii wajjin mariyadhaa.
2. Garaagarummaa hanga dandeettiitti jiraachuu fi dandeettii ol hiixachuun maal akka ta'e namoota fakkeenya ta'uu danda'an kan naannoo keessan jiraatan gaafachuun marii kutaatiif dhiyeessaa.

9.3 Gochaalee Maatii Keessatti Gufuu Qusannaa Ta'an.

- *Waa'ee qusannaa hubannoo argattan bu'uureffachuun maatii keessan keessatti gochaalee guufuu qusannaa ta'an maal faa akka ta'an ibsaa.*

Aadaa qusannaa keenyaa kan jeeqan wantonni hedduu jiru. Isaaniinis bakka lamatti qoodnee ilaalu ni dandeenya. Isaan keessaa tokko aadaa yammuu ta'u kan biraa immoo haala dhuunfaa ti. Aadaa inni jedhamu jireenya gamtaa keessatti kan barame namoota irraa kabajaa fi beekamtii argachuuf affeerraa godhamu dha. Kanaaf sabaa ta'uu kan danda'an taska-

araa, sadaqaa, cidha, eebbaa fi kabaja ayyaanaa humnaa ol ta'aniin namoonni maal nan jedhuudhaan qabeenya isaanii daguuganii akka fixaniif wantoota sababa ta'anidha. Fakkeenyaaf aadaa jiruun miseensi maatii tokkoo gaafa du'u namoonni ykn firoonni hafan guyyaa afurtamatti, saddeettamatti, ji'a jahatti, waggaatti yaadannoo nama nyaachisuun kan amaleef-fatamedha. Abbaa warraan tokko gaafa du'u qoccoon (warqeen) duuba manaatti dhaabame haalli itti bubuqqifamus ni jira.

Haalli dhuunfaa aadaa qusannaa irratti gufuu ta'u inni jalqabaa, umna ofii wallaaluu dha. Umna ofii wal'aaluu jechuun hanga galii ofii fi fedhii jiru waliin madaaluu dhabuu dha. Lammaffaan namoota gammachiisuuf jecha baasii umna ofii hin madaalle baasuudha. Namoonni baay'een of miidhanii kan biroo gammachiisuun galma jireenyaa isaanitti fakkaata. Nageenya isaanii dura namootaaf jiraachuu durru. Fakkeenyaaf, rakkoo mana isaanii dhoksanii gaarii jedhamuuf qofaa fi galata namoota irraa argachuuf qabeenya rakkoo isaanii ittiin hiikataniin namoota kaan affeeru, gatii guddaa baasanii kennaa namaaf kan gummachan ni jiru. Fakkeenya gara biroos eeruun ni danda'ama.

Sadarkaa barnoota xiqqaas ta'ee guddaaf barattoonni cidha eebbaa qopheessuun kallattiiwwan lamaan rakkoo

kan uumanis ni jiru. Karaa tokkoon jireenya mataa isaanii jeequu yoo ta'u kan biraa immoo warren affeeraman baasii itti hin yaadne baasanii meeshaalee kanaa akka isaan bitan taas-isuu dha. Haalli kun garuu yeroo rakinaa wabii hin ta'uuf.

Gufuun dhuunfaa qusannoo miidhu kan biraan araada adda addaan qabamuudha. Araada jechuun gocha yaraaf bitamuu jechuu dha. Araadnii fi barsiifanni kan wal fakkaatan yoo ta'es garaagarummaa qabu. Araadni dhuga-

atii yoo dhugaatii dhugan malee tasgabbaa'aanii hojii hojjechuu kan nama dhowwu dha. Araadni qumaaraa karoora fi yeroo malee fedhii tapha qumaraatiin qabamuu fi qarshii, yeroo fi humna seera malee bittinsuu dha. Qabxiileen kunneen araada jechamu. Araada dhugaatii, baala sammuu adoochuu fi qumaaraan qabamuun jireenya karooraan akka hin geggeessine godha. Kunimmoo hirkattummaa baballisee jireenya hawaasummaa keessatti nageenya dhabsiisa.

Gilgaala 8

Gochaalee gabatee armaan gadii keessatti tarreeffaman dubstaniin araada kan qabsiisanii fi hinqabsiisne ta'uu isaanii fakkeenya kenname ilaaluun bakka duwwaa cinaa isaanii jiru irratti guutaa.

T.L.	Gochaalee	Deebii
1 fakkeenya	Nyaata nyaachuu, yeroo osoo hin murteessin kaartaa taphachuu	Araada kan hintaane garuu araada kan hordofsiisu
2	Baala sammuu adoochu fayyadamuu	
3	Gumiiwwan adda addaa kee-ssatti hirmaachuu	
4	Yeroo hunda alkoolii dhuguu	
5	Tambeerii walitti qabuu	
6	Timboo xuuxuu	
7	Qumaara taphachuu	
8	Ispoortii hojjechuu	

- **Sababa deebiiwwan armaan olitti kennitan ibsuudhaan daree keessatti mariyadhaa**

Xumura Boqonnichaa

Qusannaa jechuun galii qabnu irraa kan nuuf gahu fayyadamnee karoora fuulduraaf kan oolu kaa'uu jechuu dha. Aadaa qusannaa gaarii hanga umna ofii jiraachuun gabbisuun ni danda'ama.

Qusannaan gocha gaarii yammuu ta'u garuu gufuu kan ta'aniif dhimmoonni dhuunfaa fi hawaasummaa ni jiru. Fkf, cidaa fi afeeraan garagaraa baasii humnaa oliitiin yammuu qophaa'an jireenya gara fuul duraa irratti dhiibbaa guddaa qabu. Kanaafuu, galii keenya wantoota nu barbaachisan qofaaf hirree itti fayyadamuu qabna.

Kaayyooleen qusannaa hedduu dha. Rakkoo numudachuu danda'u dandamachuu fi hirkattummaa dhabamsiisuuf gargaara..

Aaddaa qusannoo gaarii gabbisuun kan danda'amu karooraan hanga umna ofii jiraachuun yoo danda'ame dha. Hanga umna ofii jiraachuu jechuun namni tokko sadarkaa jireenya isaatiin ykn hanga qabeenya isaatii ol raawwachuun kan hin qabne raawwachuu dhiisuu jechuudha dha. Hanga humna ofii jiraachuuf karooraan geggeeffamuun murteessaa dha. Karoora jechuun itti fayyadama yeroo fi qarshii irratti wantoota dursi kennamuufii irra jiru addaan baasanii wal duraa duubaan raawwachuu jechuudha. Umna ofii beekuun dabalta maatii keessatti gufuu qusannaa kan ta'an dhimmoota dhuunfaa fi hawaasummaawatiin walqabatan sirriitti beekuun barbaachisaadha. Gufuuwwan qusannaa dhimmootni dhuunfaadhaan walqabatan; qabeenya harcaasuu, baala sammuu namaa adoochu fayyadamuu, araada dhugaatii fi kkf ta'u. Dhimmootni aadaa waliin walqabatan immoo; kanneen akka cidha humnaa olii, ayyaanota hedduu kabajuu fi kkf faadha. Fkf, waggaa haaraa, raamadaana, ayyaana masqalaa, Fiichee (ayyaana waggaa haaraa Saba Sidaamaa) fi kkf ni eeramu.

Jechoota Ijoo

Barsiifata- Gocha namni tokko irra deddeebi'e raawwatu dha.

Araada- Wantoota yaada, addaa hojii fi jireenya namaa gufachiisaniif bitamuu dha.

Qusannaa - Waldaa namoonni murtaa'an qarshii murtaa'aa torbaniin ykn ji'aan walitti buusuun abbaa dabaree carraan ba'eef kennuuf gamtaa ijaarani dha.

Handhuuraa - Qabeenya jireenya gara fuulduraatiif ta'u jechuu dha.

Hirkataa - Namni tokko hojjetee jiraachuuf kan isa dandeessisu gahumsa sammuu fi qaamaa osoo qabuu of danda'ee jiraachuu yammuu dadhabu hirkataa jedhama.

© MOE, FDR Ethiopia
Not to be republished

Gaaffiilee keessa Deebii

I. Himoota armaan gadii dubbisuudhaan sirrii isa ta'e "dhugaa" dogoggora isa ta'e immoo "soba" jechuudhaan deebisaa

1. Qusachuu kan danda'an dureeyyii qofa dha.
2. Qusannaa jechuun baasii guyyaaf barbaachisu irraa hambisanii gara fuulduraaf kaa'uu jechuudha.
3. Qusannaan galii ji'a tokkoo jireenya ji'a tokkoo qofaaf osoo hin ta'in yeroo dhufuuf jecha waliin gahuudha.
4. Qusannaan yaadamuu kan qabu yoo baasii keeny guyyaa irraa nuu hafe qofa dha.
5. Maatiin tokko kan qabu waliin ga'uun kan qusatu ijoollee booda dhalataniif yaaduu qofaani.

II. Himoota "B" jala jiran kanneen "A" jala jiran waliin walitti firoomsaa

"A"	"B"
1. Hiyyumma	A. Qajeelfama qusannaa
2. Hanga humna ofii jiraachuu	B. Cidha humnaa olii
3. Aadaa qabeenya bittimsuu	C. Fedhiwwan bu'uuraa guutuu dhabuu
4. Karoora	D. Gocha guyyaa guyyaatti nama miidhu
5. Araada	E. Dursa kan qabu isa hin qabne irraa adda baasuu

III. Bakkeen duwwaa armaan gadii jecha ykn gaalee sirriidhaan guutaa.

1. Barsiifatoota araada qabsiisan keessaa _____ fi _____ ni eeramu.
2. Gochaalee qabeenya firfirsuuf nama saaxilan keessatti kan ramadaman _____ fi _____ dha.

IV Gaaffiilee armaan gadii dubbisaatii deebii sirrii filadhaa.

1. Hanga human ofii jiraachuu jechuun
 - A. Fedhii ofii hanga galii ofiitiin murteessuu dha.
 - B. Gara fuulduraatti waan argatan abdi gochuun liqeeffatanii waan fedhan gochuu dha.
 - C. Kan borii yaaduu dhiisuu dha.
 - D. Hunduu deebii dha.
2. Gufuu qusannaa kan ta'e kami?
 - A. Waan argatan mara namootaaf hiruu
 - B. Nama irraan argadha jedhanii kan qaban kennuu.
 - C. Liqeeffatanii cida ho'aa qopheessuu.
 - D. Hunduu deebii dha.

3. Araadaan qabamuu jechuun

- A. Ogummaa tokko cimsanii qabachuu dha.
- B. Araada adda addaan to'atamuu jechuu dha.
- C. Gochaalee barsiifata gaarii gabbisuu dha.
- D. Deebiin hinkennamne.

4. Hirkattummaan

- A. Waliin nyaatanii dhuguu dha.
- B. Wal gargaaruu
- C. Gorsaa fi yaada nama biroo argachuu dha.
- D. Humna ofii osoo hin fayyadamiin kan namaa birootiin fayyadamaa ta'uu dha.

5. Karoorri

- A. Hundee qusannoo ti
- B. Hundee jabinaa ti
- C. Yeroon akka hin banne godha.
- D. Hundu deebii dha

I. Gaaffiilee armaan gadiitiif deebii gaggabaabaa kennaa.

- 1. Naannoo keessanitti gosa cidhaa meeqatu jira? Lama qofa ibsaa.
- 2. Qusannaa jechuun maal jechuu dha? Irratti mariyadhaa.
- 3. Faayidaalee karoraan geggeeffamuun kennu keessaa lama ibsa.

© MOE, FDB Ethiopia
Not to be republished